УДК 655.254.22:[681.85:81'25

Радміла Сегол,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри видавничої справи та редагування
Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ "КПІ"

Редагування перекладу аудіовізуальних творів для назвучування

У статті визначається місце редактора перекладу під час адаптації українською мовою аудіовізуального іншомовного продукту шляхом назвучування. Окреслено специфіку процесу назвучування в сучасному українському медіапросторі. Запропоновано модель процесу підготовки та створення вторинного аудіовізуального продукту назвучуванням.

Ключові слова: *аудіовізуальний продукт, міжкультурна комунікація, назвучування, редактор перекладу.*

У сучасному інформаційному середовищі процес обміну повідомленнями між різномовними продуцентом та реципієнтом відбувається шляхом мовної обробки та трансформації за безпосередньої участі перекладача та редактора перекладу. Адекватність перекладеного матеріалу залежить від усіх учасників процесу і потребує знань, навичок, вмінь мовознавця, дослідника, критика, письменника. Від якості створеного перекладу залежить сприйняття поданого матеріалу реципієнтом. Спотворений зміст оригіналу в тексті перекладу може призвести до викривлення авторської думки та до подальших непередбачуваних результатів за умов використання друготвору в галузі науки та техніки, медицини тощо.

Аудіовізуальним продуктам належить чільне місце серед усього масиву інформації, адже провідними носіями повідомлень є телебачення та Інтернет, де аудіовізуальний інформаційний продукт завжди превалює над текстовим завдяки більшій наочності й кращому декодуванню людською свідомістю. Перехід звичайних медіа до мультимедійного формату також частково продиктований залученням аудіовізуального складника до способів донесення повідомлення до потенційного реципієнта. Таким чином, можна стверджувати, що саме опрацювання аудіовізуальних продуктів з метою відтворення за допомогою іншомовних знаків є одним з найважливіших питань у міжкультурному комунікаційному просторі сьогодення, потребує усталеності методології, розширення теоретичної та практичної бази, всебічної підготовки фахівців, здатних створити якісний продукт для подальшого сприйняття та опрацювання реципієнтом перекладного твору. У свою чергу, редагування перекладу — основа створення адекватного друготвору, який має на меті донести повну за змістовим складником та формально достовірну інформацію потенційному реципієнту повідомлення.

Підвалини наукових досліджень у сфері українського перекладознавства були закладені у 20—30-ті роки XX століття, проте проблематика редагування перекладу до останнього часу розглядалась у працях науковців тільки побіжно. Серед наукових доробків учених, які зробили внесок у розвиток редагування перекладу, варто відзначити дослідження М. Зарицького, С. Власова, С. Флоріна, В. Коптілова, О. Кундзіча, К. Чуковського тощо [9; 10]. Специфіка створення та опрацювання аудіовізуальних творів в контексті сучасних комунікаційних процесів розглядається в працях Ю. Лотмана [6; 7], В. Березіна [1; 2], М. Бутиріної [3], Л. Поліщук [8], Г. Едгертона [12] тощо, проте робота редактора перекладу в процесі адаптації аудіовізуальних творів, зокрема — під час назвучування, не була предметом ґрунтовних досліджень фахівців.

Метою дослідження є визначення проблематики роботи редактора перекладу під час підготовки текстів для назвучування для подальшого сприйняття україномовним споживачем друготвору. Це передбачає вирішення таких завдань:

— визначення місця назвучування серед інших способів трансформації мовних знаків у перекладі для аудіовізуальних продуктів;

— виокремлення особливостей роботи редактора перекладу для назвучування;

— створення моделі підготовки аудіовізуального продукту до назвучування для подальшого доведення до реципієнта у вигляді друготвору українською мовою.

Дослідження та опрацювання феноменів медіасередовища на сучасному етапі розвитку перекладу аудіовізуальних продуктів українською мовою дало змогу виділити три основних способи відтворення оригіналу мовою друготвору.

До першого належить літерний текст, тобто так звані субтитри, що подаються внизу екрана. За умови використання цього способу відтворення змісту творів відеомистецтва звукова форма оригіналу лишається незмінною. Другим способом є повне дублювання, тобто заміна звукової форми мовою оригіналу на звукову форму, подану мовою друготвору. За цього способу перекладу зміни відбуваються в текстовій та звуковій частинах твору. Третій спосіб відтворення — назвучування, за умови використання якого мова оригіналу дещо стишується, а на неї накладається україномовний варіант. Таким чином, відбувається змішування фонетичного аспекту оригіналу та друготвору із заміною текстової частини [10].

© Сегол Р., 2015

Назвучування — створення фонограми для аудіовізуального твору, який включає текстову голосову частину, музику та шуми. У процесі перекладацької практики назвучування або "войсовер" (від англ. voice-over — голос зверху) — це вид перекладу аудіовізуального твору, за умов використання якого мовлення акторів накладається на оригінальну звукову доріжку та реципієнт чує одразу два варіанти, причому оригінальний варіант подається в стишеному вигляді [4]. Назвучування може бути здійснене командою акторів (найчастіше — два актори, чоловік та жінка, які назвучують відповідно всі чоловічі та всі жіночі репліки) або одним актором, який назвучує всіх персонажів (цей спосіб назвучування використовується для економії коштів, поширений серед аудіовізуальних матеріалів, які розповсюджуються нелегально). Назвучування також поділяється на професійне (здійснюється професіоналами на замовлення телевізійного каналу або кінодистрибуторської компанії) та аматорське (виконується нефахівцями для поширення серед друзів та знайомих, на сьогодні — найпоширеніший спосіб перекладу англомовних аудіовізуальних творів, які після назвучування поширюються в Інтернеті). Окрім того, виділяють так зване авторське озвучування — звукова доріжка до таких видів перекладу створюється не з використанням голосу професійного актора, а з застосуванням голосу власне перекладача; саме з авторського назвучування аудіовізуальних творів їх перекладачами на нелегальних відеокасетах починалась практика назвучування телевізійних та кінотворів українською й російською мовами загалом (наприклад, переклади Гаврилова, Пучкова) [4].

Текст для подальшого назвучування не потребує такої філігранної роботи перекладача та редактора, як опрацювання тексту для подальшого дублювання, водночас відповідність довжині реплік та інтонаційному малюнкові має бути чітко збережена, та сама артикуляція може відрізнятись і не вкладатися в ліпсинг, оскільки потенційний реципієнт буде чути, сприймати і декодувати одразу дві звукові доріжки — оригінальну та перекладну. Проте наявність двох доріжок значно ускладнює процес сприйняття матеріалу та його подальше опрацювання реципієнтом, відбувається паралельне опрацювання одразу двох текстових матеріалів, особливо коли потенційний реципієнт володіє мовою оригіналу [10].

Сучасні тенденції в розвитку аудіовізуальних продуктів свідчать про якнайчастіше поєднання різноманітних елементів у межах однієї класифікації в одному творі. Віднести такі твори до класифікаційної моделі, що спростило б їх опрацювання, майже неможливо. Для них потрібне вироблення індивідуального підходу з використанням системного аналізу матеріалу, суб'єктивного та об'єктивного ставлення перекладача та редактора до тексту.

Під час створення тексту для подальшого назвучування редактор перекладу перебирає на себе роль редактора-укладальника, тобто такого фахівця, від роботи якого залежить процес формування тексту для подальшого опрацювання акторами, які беруть участь у назвучуванні, режисером та звукорежисером. Під час укладання тексту редактор має створити синхронний текст — такий текст перекладу, репліки якого хронологічно відповідали б оригінальним реплікам продукту відеомистецтва. Фраза мовою перекладу не повинна значно виходити за часові рамки оригінальної фрази, і навпаки, не бути значно меншою — будь-яке зменшення чи збільшення кількості мовних знаків у репліці для подальшого назвучування може призвести до спотворення повідомлення і викликати викривлене сприйняття змісту авторського тексту реципієнтом вторинного продукту. Також необхідно враховувати відповідність тексту перекладу зображенню на екрані, оскільки в аудіовізуальній комунікації інформаційними носіями у повідомленні є не тільки текстові елементи, а й зображальні. Процес укладання тексту ускладнюється тим, що різні мови мають різну структуру, орфоепію, морфологію тощо. Наприклад, речення в англійській мові мають відмінну від речень в українській мові будову — значно коротші, тому при перекладі виникає явище збільшення кількості мовних знаків — ампліфікація. При назвучуванні ампліфікований переклад тяжіє до неадекватного, адже актори не можуть із відповідною до оригіналу швидкістю викласти перекладний матеріал, через що відбувається спотворення тексту та ускладнення сприйняття матеріалу потенційним реципієнтом друготвору. Для усунення такої невідповідності редактор перекладу в процесі укладання тексту може вдатись до перестановки фраз або реплік актора місцями, заміни оригінальних виразів іншими, але подібними за суттю. У результаті текст перекладу не буде ідентичним оригінальному за формою, але зміст повідомлення буде відповідати першотвору.

Не менш важливим складником процесу назвучування є відтворення інтонаційного малюнку першотвору. В аудіовізуальному продукті інтонація стає носієм емоційно-експресивного забарвлення та допомагає реципієнтові розставити логічні наголоси у повідомленні [11]. Для полегшення роботи диктора можна використовувати у тексті для назвучування знаки фонетичного та інтонаційного транскрибування, які розставить у готовому текстовому варіанті друготвору редактор-укладальник.

Класична система інтонаційного транскрибування полягає у використанні набору символів для позначення особливостей мовлення обраної фрази чи речення. Проста пауза позначається однією рискою дробу (/), пауза в кінці фрази — двома (//). Наголос позначається рискою над наголошеною голосною літерою (′). Наголос на фразу позначається двома рисками над нею (″) або підкресленням. У дикторській практиці під час назвучування прийнято позначати підсилення та зниження інтонації стрілками вгору (↑) та вниз (↓) [5].

Серед інших графічних виділень для режисера назвучування та звукорежисера є позначення жіночих та дитячих голосів у тексті для назвучування напівжирним накресленням, а чоловічих — звичайним накресленням. Назви, титри, ремарки подаються курсивом.

Текст для назвучування має бути розбитий часовими позначками на репліки. Це не тільки спрощує роботу актору назвучування, а й є необхідним елементом для роботи звукорежисера — за допомогою тексту з таким розбиттям відбувається точна синхронізація реплік.

У випадку, коли використовується багатоголосе назвучування, репліки кожного диктора/актора записують окремо. На фінальному етапі звукорежисер синхронізує україномовні репліки із зображенням, накладає необхідні звукові ефекти. Назвучування, на відміну від дубляжу, не має на меті повного відтворення тембру голосу та вимови героя. Цей спосіб призначений здебільшого для розуміння іншомовного повідомлення носієм відмінної мови. Оскільки під час назвучування оригінальна доріжка не прибирається повністю, назвучування часто буває одноголосим або з виключенням гендерної складової (чоловіків можуть назвучувати жінки і навпаки).

Для узгодження та спрощення роботи зайнятих у процесі назвучування осіб (як-то перекладач, редактор, автори, режисер назвучування, звукорежисер тощо) запропоновано модель опрацювання аудіовізуального продукту, яка містить такі кроки:

1. Створення перекладу тексту та укладання готового текстового матеріалу для подальшого назвучування — у процесі беруть участь перекладач і редактор перекладу.

2. Обрання режисера назвучування за згоди продюсерів готового продукту.

3. Обрання виду назвучування — одноголосний чи багатоголосний варіант — відповідно до жанрової специфіки, цільової аудиторії, доступного фінансування тощо. Процес добору відбувається за участі режисера назвучування, редактора перекладу, можливі консультації із продюсерами і звукорежисером проекту.

4. Добір акторів для назвучування — залежить від обраного виду та кількості ролей, які потрібно назвучити. На цьому кроці до роботи, окрім режисера назвучування, долучається керівник проекту й актори.

5. Узгодження перекладу, режисера й акторів із замовниками назвученого матеріалу та — іноді — з авторами оригіналу або власниками прав, таке узгодження є обов'язковою умовою створення варіанта аудіовізуального продукту іноземною мовою.

6. Власне запис аудіодоріжок, який відбувається поступово: за умови одноголосного назвучування весь процес зосереджено в одній студії та з одним актором, під час застосування багатоголосного назвучування кожен з акторів записує всі свої "кільця" ("кільце" — одна репліка актора під час дублювання та назвучування) одразу або разом із актором, який назвучує персонажа, що знаходиться поряд з ним у кадрі, можливий паралельний запис кількох акторів за наявності в приміщенні студії кількох звукорежисерських пультів і кабінок для запису звуку.

7. Добір вдалих реплік звукорежисером та режисером назвучування з-поміж записаних, поєднання текстової частини з іншим звуковим матеріалом (музичне оформлення, шумове оформлення тощо).

8. Створення готового аудіоматеріалу, який приєднується до відеоматеріалу.

Редактор перекладу задіяний на всіх кроках підготовки аудіовізуального продукту для іншомовного назвучування та під час самого технічного процесу створення аудіодоріжки вторинного тексту через наявність під час запису та остаточного зведення готового матеріалу ситуацій, де потрібно замінити репліку чи її частину на таку, яка краще буде сприйматись реципієнтом, нести правильне змістове й емоційно-експресивне навантаження.

Таким чином, назвучування як створення фонограми для аудіовізуального твору, який включає текстову голосову частину, музику та шуми, в Україні є найпоширенішим способом міжмовної трансформації інформаційних продуктів завдяки швидкості процесу, наявності звукової, а не лише графічної форми, як у випадку субтитрування аудіовізуального твору, та значно меншою вартістю порівняно із дублюванням. Цей спосіб перекладу використовується як на телебаченні, так і в кінодистрибуції та під час адаптації мультимедійних продуктів й продуктів для подальшого розміщення в Інтернеті. Якість перекладу для подальшого назвучування, його адекватність та відповідність першотвору є невід'ємними складовими міжмовного опрацювання та донесення змісту та форми першотвору до реципієнта друготвору. Дотримання якості вторинного тексту — відповідальність не тільки перекладача, а й редактора перекладу, який під час назвучування виконує також роль укладальника тексту для подальшої роботи акторів, режисера назвучування та звукорежисера. Поетапне опрацювання тексту першотвору за запропонованою моделлю із восьми кроків, як свідчить практика застосування на українських телеканалах, дозволяє ефективно побудувати роботу та створити якісний продукт з метою донесення інформації до вторинного споживача без викривлень.

Список використаної літератури

1. *Березин В. М.* Массовая коммуникация: сущность, каналы, действия / В. М. Березин. — Москва : Рип-Холдинг, 2003. — 149 с.
2. *Березин В. М.* Теоретико-методологический анализ телевизионной коммуникации: сущность, структура : дис. … д-ра филол. наук / Березин Валерий Матвеевич. — Москва, 2003. — 343 с.
3. *Бутиріна М. В.* Стереотипи масової свідомості: особливості формування та функціонування у медіасередовищі : монографія / М. В. Бутиріна. — Дніпропетровськ : Слово, 2009. — 368 с.
4. *Кравцов Ю.* Основы звукооператорского мастерства / Ю. Кравцов. — Санкт-Петербург : СПбГУКИ, 2005. — 312 с.
5. *Лингвистический* энциклопедический словарь / Глав. ред. В. Н. Ярцева. — Москва : Советская энциклопедия, 1990. — 683 с.
6. *Лотман Ю. М.* Культура и взрыв // Лотман Ю. М. Семиосфера. — Санкт-Петербург : Искусство — СПБ, 2000. — С. 112—146.
7. *Лотман Ю. М.* Культура как коллективный интеллект и проблемы искусственного разума // АН СССР. Научный совет по комплексной программе "Кибернетика". Предварительная публикация. — Москва, 1977. — С. 12—13.
8. *Поліщук Л. Д.* Структура телевізійного інформаційного тексту (за матеріалами загальнонаціональних каналів) : дис. … канд. філол. Наук / Поліщук Леся Дмитрівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. — Київ, 2006. — 260 с.
9. *Сегол Р. І.* Перекладацька адаптація елементів популярної культури у міжкультурній комунікації / Р. І. Сегол. // Проблеми зіставної семантики : [збірник наукових статей]. — Вип. 11. — Київ : Вид. центр КНЛУ, 2013. — С. 470 — 476.
10. *Сегол Р. І.* Телевізійний текст як об'єкт редакторського опрацювання / Р. І. Сегол // Наукові записки Інституту журналістики : науковий збірник / за ред. В. В. Різуна. — 2010. — Т. 38. — Січень—березень. — С. 169—172.
11. *Bannon D.* The Elements of Subtitles, Third Edition: A Practical Guide to the Art of Dialogue, Character, Context, Tone and Style in Film and Television Subtitling / D. Bannon. — Translation Studies Press, 2013. — 169 p.
12. *Edgerton G.* The Columbia History of American Television (Columbia Histories of Modern American Life) / G. Edgerton. — Columbia University Press, 2007. — 512 p.

В статье определена роль редактора перевода в процессе адаптации на украинский язык аудиовизуального продукта, изначально созданного на иностранном языке, с помощью озвучивания. Представлена специфика процесса озвучивания в современном украинском медиапространстве. Предложена модель процесса подготовки и создания вторичного аудиовизуального продукта с помощью озвучивания.

The place for an editor of translation in the process of adaptation via voice-over of the audiovisual product in a foreign language to the Ukrainian is determined. The problems of the voice-over's process in modern Ukrainian media environment are discovered and analyzed. A model of the process of voice-over's preparation and creation for a secondary audio-visual product is proposed.

Надійшла до редакції 13 січня 2015 року